

VOORWOORD

DE LEZER HEIL!

De taak, mij door de Synode der Gereformeerde Gemeenten opgedragen, om een nieuwe uitgave van het Kerkelijk Handboekje te bezorgen, bleek geen gemakkelijke te zijn. Het kostte enige moeite de te volgen tekst te kiezen, ook al verstrekten Dr. F. L. Rutgers 1), Dr. J. Reitsma, Dr. S. D. van Veen 2), Dr. van Langenraad 3) e.a. vele gegevens.

Voor het eerst werden de kerkordeningen ter perse gelegd in 1612. In dat jaar verscheen bij Jan Andriesz., boekverkoper aan het Marktveld in het Gulden A.B.C. te Delft „De Kerckenordeninghen Der Ghereformeerder Nederlandscher Kercken, in de vier Nationale Synoden ghemaekt ende ghearresteert, mitsgaders eenighe anderen in den Provinciaalen Synoden van Hollandt ende Zeelandt gheconcipteert ende besloten, waarbij noch anderen, in byzondere vergaderinghen goet ghevonden, by ghevoegt zyn”. Hoezeer mag aangenomen, dat de drukker niet willekeurig is te werk gegaan, kon toch deze uitgave niet voetstoots gevolgd. Uit handschriften is de tekst vastgesteld.

Mede door de zeer gewaardeerde hulp van Dr. L. W. A. M. Lasonder, archivaris der Nederlands Hervormde Kerk te 's-Gravenhage, werden mij uit onderscheiden archieven verschillende handschriften ten gebruike afgestaan. Zo ontving ik handschriften:

- a. uit het Oud-Archief der Nederlands Hervormde Kerk te 's-Gravenhage;
- b. uit het Classicaal Archief der Nederlands Hervormde Kerk te Dordrecht;
- c. uit het Kerkelijk Archief van Gelderland;
- d. uit het Classicaal Archief te Den Briel.

De onder a, b en c genoemde handschriften zijn door anderen nauwkeurig geraadpleegd. Aan het zeer merkwaardig handschrift der classis Den Brielle, gemerkt A-1, is, naar het mij voorkomt, maar al te weinig aandacht besteed. Reitsma en Van Veen spreken van een „erg gehavende bundel in folio”, waarvan „de band geheel verdwenen is” en die „bevat tal van belangrijke

-
- 1) Acta van de Nederlandse Synoden der zestiende eeuw.
  - 2) Acta van de Provinciale en Partikuliere Synoden.
  - 3) De Navorscher 1899 en 1901.

afzonderlijke stukken, die later bij elkander ingebonden zijn, zonder dat daarbij de chronologische volgorde in acht genomen is". Het door mij bedoelde exemplaar is echter zeer net gebonden, met perkamenten rug, terwijl de acta, daarin vervat, in goede orde elkander opvolgen. Dit deel uit het Brielse archief bevat onder vele andere handschriften, de voor mijn doel in aanmerking komende:

1. Handelingen in de t' samencoemste ter Nederlandsche Kerken (onder 't kruys zijnde, als oock in Duytschlant en Oostvrieslant verstroyt), gehouden tot einden den 4en october anno 1571, waarbij gevoegd zijn de handelingen van de t' samencoemsten en quartieren; van de Provinciale t' samencoemsten; van de Algemeene t' samencoemsten; Particuliere Handelingen, (afschriften).

2. Acta of Handelingen der Provinciale Synode, ghehouden binnen Dordrecht d.d. 16 Juny 1574, eigenhandig onderteekend door Casparus Heydanus, Praeses, Arnoldus Cornelius, Scriba, en vele anderen, met de Particuliere of bijzondere vraagstukken, eveneens met onderteekeningen in originale.

3. Acta of Handelingen der Nationale Synode van Dordrecht anno 1578.

Ook deze acta zijn in originale geteekend door Petrus Dathenus, electus huius Synodi praeses en door Arnoldus Cornelius, scriba. Hierbij zijn gevoegd de niet ondertekende Particuliere of bijzondere vraagstukken ten getale van 26.

4. Synode Generaal te Middelburg 1581, met Particuliere of bijzondere vragen (beide afschriften).

5. Kerkenordering, gesteld in de Nationale Synode, bij laste van Zijne Excellentie, gehouden in 's-Gravenhage, den 20 Juny 1586, evenals de copie van authorisatie en de forme van de inspectie of visitatie bij de classen te doen, gecollationeerd „jegens zijn principale copie, geschreven in pampier, onderteekend als boven 1), en is daarmede bevonden te accordeeren bij mij ondergeschreven notaris publiek, bij den Hove van Holland geadmitteerd", eigenhandig geteekend door notaris Borgherz en gevolgd door een van eigenhandig geschreven voorziene verklaring van ruim twintig Dienaren, dat zij deze kerkenordering approbeeren en voor goed houden.

---

1) Jacobus Kimedontius, Arnoldus Corneln, Wernerus Helmichius.

Ik ga de vele andere stukken, in het handschrift der Brielsche classis voorkomende, thans voorbij, daar ik mij tot de uitgave van het Kerkelijk Handboekje te bepalen heb. Dienaangaande heb ik nog enkele opmerkingen.

Van de Wezelse Artikelen heb ik de vertaling gegeven, die sinds lange tijd in gebruik is geweest; echter heb ik rekening gehouden met enkele aanmerkingen, door Dr. Rutgers gemaakt, voor zover mij dit wenselijk voorkwam.

Van het handschrift der Classis Den Brielle, heb ik dankbaar gebruik gemaakt. Met name ook van de Kerkorde van 1574. Dr. Rutgers nam deze kerkorde over uit de Acta der Synode. In deze acta zijn de artikelen der kerkorde echter niet geordend. Dat geschiedde op last der Synode, terwijl ook de tekst nader werd vastgesteld. En deze officiële kerkorde nu, waarom het in de uitgave van het Kerkelijk Handboekje gaat, is te vinden in het door de praeses Caspar Heydanus „manu propria”, door de scriba Arnoldus Cornelius en bovendien door nog 25 dienaren der classe Brielle, onder wie ook leden der Synode, in originele ondertekende handschrift van Den Brielle. Daarin komt ook artikel 26 voor, welk artikel in de Acta der Synode niet te vinden is. De tekst dezer kerkorde en van deze Particuliere Vragen is dan ook in deze uitgave afgedrukt.

Ook de Particuliere Vragen der Synode 1574 komen ten getale van 24 in het handschrift Den Brielle voor, ondertekend door Caspar Heydanus, praeses Synodi „propria manu” en Arnoldus Cornelius, scriba, benevens door een elftal Brielse classisdienaren.

Eveneens voor de kerkorde van 1578 (uitgenomen de Particuliere vragen dezer Synode, die onvolledig in dit handschrift zijn), voor die van 1581 en voor die van 's-Gravenhage van 1586, heb ik mij aan het handschrift van Den Brielle gehouden. Wat de Particuliere of Bijzondere Vragen der Nationale Synode van Middelburg 1581 betreft, waarvan Rutgers er slechts 85 gaf, aangevuld met een zevental uit het handschrift dat aan Bogerman heeft toebehoord, moge ik nog vermelden dat deze in het handschrift Den Brielle voorkomen tot een getal van 111. Deze alle zijn thans weder uitgegeven.

De Particuliere Vragen van 1586 komen in het handschrift Den Brielle niet voor.

Het is een verblijdend teken, dat de gemeenten behoefte gevoelden aan een nieuwe uitgave van de Kerkordeningen der oude Nederlandse Synoden.

De Heere stelle deze dienstbaar tot haar hechtere bevestiging op het voor haar regering door de Godvruchtige vaders naar het Woord des Heeren gelegde fundament. Moge tot roem van Gods genade van haar gelden het woord des dichters: „Daar zijn de stoelen des gerichtts gezet; de stoelen van het huis Davids . Vrede zij in uw vesting; welvaart in uw paleizen”.

G. H. KERSTEN

Rotterdam, januari 1937.
